

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ (СВІТОВИЙ ДОСВІД)

В статті досліджено проблему формування інституційних засад регіональної політики (світовий досвід), розкрито необхідність проведення реформ за трьома основними напрямками: лібералізація, структурні реформи та інституційні перетворення, показано потребу ресурсного та інституціонального забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах загострення світової економічної та фінансової кризи.

Ключові слова: *регіональний розвиток, інституційні засади, фінансова криза, національна економіка, інноваційно-інвестиційний розвиток, фонд регіонального розвитку, економічні трансформації, ринкові інститути.*

В статье исследовано проблему формирования институционных принципов региональной политики (мировой опыт), раскрыта необходимость проведения реформ за тремя основными направлениями: либерализация, структурные реформы и институционные превращения, показана потребность ресурсного и институционного обеспечения стабильного социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: *региональное развитие, институционные принципы, финансовый кризис, национальная экономика, инновационно-инвестиционное развитие, фонд регионального развития, экономические трансформации, рыночные институты.*

In the article investigational problem of forming of institutional principles of regional policy (world experience), the necessity of leadthrough of reforms is exposed after three basic directions: liberalization, structural reforms and institutional transformations, the necessity of the resource and institutional providing of stable socio-economic development of regions is rotined.

Keywords: *regional development, institutional principles, financial crisis, national economy, innovative and investment development, regional growth fund, economic transformations, market institutes.*

Однією з найважливіших проблем сучасного регіонального розвитку України залишається невизначеність концептуальних засад та стратегій трансформаційних перетворень цих процесів. Світовий досвід господарювання свідчить, що абеткою трансформаційних перетворень є здійснення реформ за трьома основними напрямками: лібералізація, структурні реформи та інституційні перетворення. Створення розвинутого інституційного середовища в сучасних умовах господарювання розглядається як формування дієздатних «правил гри», що сприяють стабільному функціонуванню та розвитку соціально-економічних систем на всіх рівнях національної економіки: від республіканського до регіонального.

Розробка теоретико-методологічних та прикладних аспектів раціонального інституційного забезпечення регіонального розвитку, пошук напрямів, способів та організаційно-економічних механізмів вирішення цієї проблеми набуває особливого значення для сучасної України. Проблема ресурсного та інституціонального забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах загострення світової економічної та фінансової кризи, дослідження впливу

негативних чинників внутрішнього походження на регіональний розвиток (на кшталт нестабільності політичної ситуації та браку ресурсів – є надзвичайно актуальним, складним та багатоаспектним питанням.

Відсутність розвинутого інституційного середовища та дієвого інституційного забезпечення ринкових реформ в Україні (починаючи з 90-х років XX ст.), у кінцевому підсумку призвело до виникнення та загострення суперечностей між застарілими принципами формування системи державного управління (що, попри все, зберігла тяжіння до консервативних адміністративних норм) і процесами лібералізації економічних відносин. З позицій інституціоналізму вагомими перешкодами на шляху до успішного впровадження кардинальних соціально-економічних реформ як на загальнонаціональному так і на регіональному рівні в Україні стали: примат інтересів влади над інтересами суспільства; поширення практики нехтування правами економічних агентів на всіх рівнях національної економіки; використання владних повноважень для одержання надприбутків представниками українського бізнесу в процесі «зрощування» влади та бізнесу.

Проблематику інституціональних досліджень вперше детально дослідили відомі західні вчені Т. Веблен, Дж. Коммонс, У.- К. Мітчелл, Дж. Гелбрейт (20-і – 60-і рр. XX ст.). Саме інституціоналізм, на думку цих вчених, пояснював специфіку трансформаційних перетворень в умовах як розвиненої так і перехідної економіки.

Первісно інститути (соціальні, етичні, правові, політичні, економічні), трактувалися Т. Вебленом як результат та наслідки процесів громадського життя і як могутні фактори соціальної, психологічної інерції. Водночас саме рівень досконалості інституціональних структур (як зазначають прихильники інституціоналізму), обумовлюють рівень соціально-економічного розвитку країни. Інституціоналізм і сьогодні залишається єдиною науковою концепцією, що акцентує увагу на зв'язках між економікою, правом, соціологією, психологією, політологією, теорією державного управління тощо.

У другій половині XX ст. роль інститутів у житті суспільства досліджували лауреати Нобелівської премії Г. Мюрдаль, Дж. Б'юкенен, Р. Коуз, Д. Норт, Дж. Ф. Неш, Дж. Ч. Харшані, Р. Зельтен. Наукові розробки цих вчених суттєво розширили сферу економічного аналізу за рахунок досліджень наслідків впливу неекономічних факторів на господарське життя країни. Виникає новий теоретичний напрямок економічної науки – неоінституціоналізм.

Великий вплив на становлення теорії неоінституціоналізму мали розробки Гуннара Мюрдаля (Швеція). У 1974 р. «За роботи у галузі теорії грошей, кон'юктурних коливань і аналізу взаємозалежності економічних, соціальних і структурних явищ» Фрідріх фон Хайек і Гуннар Мюрдаль були нагороджені Нобелівською премією. У своїх дослідженнях Г. Мюрдаль велику увагу приділяв впливу морально-етичних і соціальних проблем на еволюційний розвиток суспільства. Вчений вперше обґрунтував «принцип загальної причинності», відповідно до якого і формуються моделі взаємодії «економічних» і «неекономічних» (соціальних) змінних. У своїй роботі «Азіатська драма» (1968 р.) Г. Мюрдаль формує «ідеали модернізму», тобто принципи, яких має дотримуватися уряд при розробці економічної політики країни на всіх рівнях її впровадження. Провідна роль у цій концепції відводиться плануванню (прогнозуванню) майбутнього, підвищенню рівня життя, прагненню до досягнення соціальної та економічної рівноваги, тобто йдеться про розробку теорії «економіки добробуту» [1, с. 450]. Ідеї Г. Мюрдаля були перевірені часом і підтверджені виникненням внаслідок такого підходу позитивного економічного ефекту у вигляді зростання прошарку «середнього класу», зменшення розриву між доходами населення розвинутих країн світу, країн ЄС.

Наука про суспільний вибір (public choice) опинилась у центрі досліджень Джеймса Б'юкенена (США). У 1986 р. він був нагороджений Нобелівською премією з

економіки «За розвиток основ теорії прийняття економічних і політичних рішень». Аналізуючи процес прийняття урядом економічних рішень, його першопричиною Дж. Б'юкенен вбачав дотримання «егоїстичних» господарських інтересів. «Політика – є складна система обміну між індивідами, у якій останні колективно прагнуть до досягнення своїх приватних цілей... На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці – погоджуються сплачувати податки в обмін на необхідні для всіх і кожного блага: від місцевої пожежної охорони до суду» [2, с. 22].

Дж. Б'юкенен підкреслював, що «суспільний вибір», прийняття конкретних політичних рішень відбувається під впливом різнопланових за своїми цілями і вимогами потреб груп виборців, громадських організацій і політичних формувань. Вчений дослідив закономірності процедури прийняття управлінських рішень, правила голосування, структуру законодавчих органів тощо. Досконалі політичні інститути – найважливіша умова стабільності і процвітання країни, вважає Дж. Б'юкенен. Ця проблема надзвичайно актуальна для України, зокрема, для розробки нової регіональної політики, оскільки тільки дієздатні інститути державної влади спроможні активізувати процеси ринкового реформування.

«За роботи з проблем трансакційних витрат і прав власності» у 1991 р. Нобелівська премія була присуджена Рональду Коузу (США). Пояснюючи специфіку інститутів через поняття «трансакційні витрати» (тобто усі витрати, пов'язані з обміном і захистом правонаступництва і повноважень [3, с. 115, 158]. Р. Коуз надає неоінституціональній теорії логічну завершеність. Базуючись на розробках Р. Коуза, у світовій економічній науці швидко формуються нові теоретичні напрямки: трансакційна економіка, економіка права, теорія державного управління, інституціональна економіка. У роботах «Природа фірми» (1937 р.), «Федеральна комісія зі зв'язку» (1959 р.), «Природа соціальних витрат» (1961 р.) Р. Коуз наполегливо відстоював ідею «реалістичного» підходу, що передбачала існування тісного зв'язку економічної науки з діловою, господарською практикою. Людина, а також будь-який інший суб'єкт господарювання (фірма, корпорація, регіон, держава) діють в умовах обмежень, що виникають внаслідок існування реальних інститутів. Їх детальний аналіз і коригування – завдання сучасної економічної політики держави. Інтерес до цієї проблеми і створив передумови для виникнення наприкінці XIX – на початку XX ст. «Інституціональної економіки» [3].

На відміну від попередників, лауреат нобелівської премії (1993 р.) Д. Норт при аналізі реальних історичних явищ і подій використовував аналітичний апарат неоінституціоналізму. В процесі аналізу спрямованості інституціональних змін (на прикладі історії Європи з X по XVIII ст.) вчений робить висновок про наявність протистояння державно-бюрократичного апарату і приватного інтересу, що знаходить прояв у зміні правил «економічної гри» та у кінцевому підсумку виливається у своєрідний політичний «торг». Д. Норт доводить, що лідерами світового економічного розвитку стають тільки ті країни (регіони), інституціональні структури яких розвивалися з урахуванням приватного інтересу і з дотриманням принципу свободи особистості. Д. Норт стверджував, що тільки за рахунок еволюційного розвитку складних економічних систем паралельно із становленням сучасної ринкової інституціональної структури створюються умови для ефективного і цілеспрямованого використання матеріальних ресурсів в національній економіці країни та на всіх її рівнях (у тому числі і на регіональному рівні). Створюючи соціальне середовище (тенденції розвитку якого можна передбачити) та упорядковуючи розподіл інформації – національні, історичні, культурні традиції (інститути) сприяють оптимальному розподілу обмежених ресурсів, а у кінцевому підсумку – прогресивному розвитку цивілізації. Свої дослідження Д. Норт проводив, ґрунтуючись на синтезі дисциплін, з урахуванням впливу правових норм, політичних розкладів, історичних підходів, еволюції процесів торгу і теорії ігор [4].

Наприкінці XX – на початку XXI ст. неоінституціональні теорії отримують все більше прихильників. Дослідження в цій сфері продовжують Д. Крепс, К. Менар, М. Олсон, О. Уільямсон, Т. Єггертсон та інші. Великою популярністю серед економістів світу користуються журнали, що спеціалізуються на інституціональному аналізі: «Journal of Institutional and Theoretical Economics», «Journal of Law and Economics», «Legal Studies», «Law, Economics and Organisation», «Public Choice».

Серед українських вчених інституційний підхід до розробки стратегії соціально-економічного розвитку національної регіональної політики було застосовано авторським колективом Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України при розробці «Концепції і стратегії розвитку та розміщення продуктивних сил України» [5]. Частково методологію інституціоналізму в процесі розробки моделі управління комплексним соціально-економічним розвитком регіону застосовував О.В.Черевко [6]. Інституційні складові інноваційно-інвестиційного розвитку регіональної економіки опинились у центрі обговорень на науково-практичних конференціях, проведених на базі Національної академії державного управління при Президентові України (Одеса, 2006 р., 2007 р.) [7; 8].

Застосування інституційних теорій в процесі розробки та впровадження регіональної економічної політики в Україні – вимога часу, викликана потребою активізації інституціональних перетворень та створення інституційного середовища як основи для успішної реалізації ринкових реформ на рівні регіональної та національної економіки, водночас такий аспект досліджень не знайшов комплексного розвитку в українській економічній науці.

Мета статті – висвітлити специфіку формування інституційних засад регіональної політики як дієвого чинника економічного зростання (на прикладі країн ЄС). Для досягнення мети в статті розв'язуються наступні *завдання*:

- з'ясувати вплив «екстернальних» (формальних) та «інтернальних» (неформальних) інститутів та соціально-економічних факторів на формування засад регіональної політики;
- визначити інституційні складові розробки державної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів;
- проаналізувати вплив Асамблеї європейських регіонів (АЕР) на формування регіональної політики (на прикладі країн ЄС);
- дослідити роль Європейського фонду регіонального розвитку (European Regional Development Fund (ERDF)) в процесі розробки та реалізації регіональної політики ЄС.

Найбільш складним об'єктом державного управління в контексті макроекономічної стабілізації в умовах ринкових перетворень традиційно залишається регіональна економіка. Багатогранність та складність цього процесу потребує розробки нових концептуальних підходів до регіонального управління економікою, має ґрунтуватись на новому баченні ролі інститутів у формуванні концептуальних засад стратегії розвитку регіональної економіки.

Неоінституціональна економіка, на відміну від монетаристсько-кейнсіанського підходу, переважно зосереджує увагу на внутрішніх відносинах, групових інтересах та пов'язаних з ними загрозах самотривання розвитку. Неоінституціоналізм та еволюційна економіка, насамперед, виходять з того, що трансформація економічних систем (у тому числі і на регіональному рівні) означає встановлення нових правил гри. Відповідно до нових правил, передусім, змінюються «екстернальні» (формальні) інституції (закони, стратегії, програмні документи тощо). Але остаточний успіх економічних трансформацій у кінцевому підсумку залежить від того, наскільки вдасться змінити «інтернальні» (неформальні) інституції – ціннісні орієнтири, настанови, звичаї, психологію поведінки людини відповідно до нових умов господарювання тощо.

Слід констатувати, що інституційна основа регіональної економічної системи на всіх рівнях ієрархії, на жаль, в Україні і досі не сформована. Багато у чому це пояснюється тим, що переважна більшість інституціональних процесів у перехідний період не мають «застиглого», фіксованого характеру, а представляють собою високомобільні структури. Так, українські інститути регіонального розвитку сьогодні саморозвиваються у складних умовах, як під впливом постійної модифікації нових технологій (соціальних, політичних, економічних) так і під впливом еволюції організаційних структур суспільного розвитку (удосконалення систем місцевого самоврядування, підвищення дієздатності громад тощо). Поряд з цим ситуацію ускладнюють чинники як зовнішнього (світова фінансова та економічна криза) так і внутрішнього походження (політична нестабільність в Україні). За таких обставин невідношеність як керованих так і самоорганізованих систем лише посилюється. На практиці це проявляється у формуванні вкрай складних та часто суперечливих відносин на рівні «центр – регіон» та «регіон – регіон», що обумовлено переплетінням різнорівневих та різноспрямованих інтересів, які діють на регіональному рівні.

Сучасний інституціоналізм наголошує на тому, що інституціональну динаміку регіонів визначають багато факторів соціально-економічного походження. У тому числі: характеристика людського та фізичного капіталу; структура виробництва; інвестиції; диференціація державних витрат на потреби регіонального розвитку; умови функціонування ринкових інститутів; політична стабільність (особливо стосовно гарантування прав власності, правил та методів державного регулювання, стабільності еволюційного розвитку економічної системи в цілому тощо). Процес динаміки формальних та неформальних інститутів, формальних та неформальних суспільних правил та норм найбільшим чином проявляє свою специфіку саме на регіональному рівні. Це пов'язано з тим, що в умовах суспільних трансформаційних перетворень на соціально-економічну ситуацію в окремих регіонах впливають багато чинників, а саме: швидкість та масштаби економічних (ринкових) перетворень; рівень розвитку ринкових секторів; можливості використання природно-ресурсного потенціалу та географічного розташування регіонів; характер взаємовідносин кожного окремого регіону з центром; можливості регіональних еліт тощо.

Саме вищезазначені інституційні чинники (формальні та неформальні) вирішальним чином впливають на подальше посилення процесів диференціації регіонального розвитку, що суттєво ускладнює соціально-економічний розвиток як регіонів так і країни в цілому. Для виправлення ситуації система державного управління регіональним розвитком має орієнтуватися на створення та дієздатне функціонування відповідних інститутів та враховувати «порогові» значення стану самої регіональної економічної системи (у кінцевому підсумку, саме від цього залежить її самозбереження та розвиток).

Механізми інтеграції та самоорганізації економічного та соціального життя на регіональному рівні, розробка інструментів реалізації державної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів має бути за своїм характером диверсифікованою, та водночас, зорієнтованою на потреби людини. Такий підхід передбачає врахування наступних інституційних складових при розробці державної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів:

1. Посилення ролі та значення існуючої економічної основи регіону. «Порогові» значення у цьому випадку пов'язані з інтенсивністю розвитку економіки, наявністю дієвих мотиваційних стимулів до економічної діяльності тощо.

2. Збереження людського потенціалу. «Порогові» значення пов'язуються з процесами відтворення населення.

3. Забезпечення стійкості та стабільності регіональної соціально-економічної системи. Критерії «порогових» значень у цьому випадку пов'язуються з рівнем життя, доходами та зайнятістю населення.

4. Подолання «асиметричності» регіонального розвитку, у тому числі за рахунок посилення диспропорційності у фінансовому та економічному потенціалах. В Україні це питання тісно пов'язано з проблемою наявності депресивних територій та подальшого поглиблення диференціації регіонального розвитку під впливом чинників як внутрішнього так і зовнішнього походження.

Як свідчить світовий досвід господарювання, розвиток регіональних інститутів в умовах транзитивної економіки тісно пов'язаний з проблемою децентралізації інвестиційної, фінансової, інноваційної політики та політики зайнятості. У зв'язку з цим законодавче врегулювання прав та відповідальності центральної, регіональної та місцевої влади, створення відповідних механізмів стимулювання самоорганізації регіональних інститутів виступає необхідною умовою розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, що є основою для успішної реалізації комплексу ринкових реформ на рівні національної економіки в цілому.

Слід зазначити, що практика розвитку регіонів України тісно пов'язана з сучасними тенденціями трансформаційних перетворень в цілому, а отже, потребує врахування закономірностей цього процесу. У нових умовах світового господарювання (зокрема під впливом глобалізації), особливого значення набувають фактори, що сприятимуть підвищенню ефективності економічного розвитку регіону, у тому числі:

- регіональна структурна політика (просторова економічна політика або просторова структурна політика), що охоплює заходи органів державної влади, спрямовані на забезпечення регіональної економічної рівноваги, подолання або вирівнювання нерівномірності (диспропорційності) економічного розвитку регіонів тощо;

- державна політика залучення до регіонів вітчизняного та іноземного капіталів (тобто державна регіональна інвестиційна та інвестиційно-інноваційна економічна політика);

- політика реструктуризації підприємств та промислових комплексів на регіональному рівні національної економіки;

- державна підтримка підприємництва, що діє на регіональному та місцевому рівні. Такі заходи сприяють вирішенню цілого комплексу соціально-економічних проблем на місцях: від зростання показників зайнятості, самозайнятості населення на регіональному рівні і до забезпечення товарами та послугами місцевих ринків, підвищення здатності населення генерувати й сприймати ринкові нововведення на регіональному рівні національної економіки тощо.

Інституційні засади формування регіональної економічної політики найбільш повно та комплексно проявляють себе у розвинутих країнах світу, зокрема – у країнах ЄС. Регіональна політика Європейського Союзу завжди вважалась відносно самостійним напрямком діяльності інститутів ЄС (в основному – Європейської комісії). Як приклад – зазначимо, що на початок XXI ст. (2001 р.) – за різними видами регіонально-зорієнтованої допомоги була охоплена територія, на якій проживало 178,6 млн. чол.

Інституційне забезпечення просторового розвитку ЄС (насамперед, на рівні міжрегіонального співробітництва) має досить розвинене та міцне інституційне підґрунтя. Його основу, насамперед, створюють європейські хартії та конвенції. Зокрема, йдеться про Європейську хартію місцевого самоврядування (Страсбург, жовтень 1985 р.); Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадрид, травень 1980 р.) та Протокол № 2 до неї, який поширює дію цієї конвенції до міжтериторіального співробітництва (Страсбург, травень 1998 р.); Європейську хартію регіональних мов і мов меншин (Страсбург, листопад 1992 р.), зокрема в

частині, яка стосується транскордонного співробітництва; Хартію Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (ухвалена Комітетом міністрів 14 січня 1994 р.) та проект Європейської хартії регіонального самоврядування, ухвалений Конгресом місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи 5 червня 1997 р. [9].

Початок створення інституційного підґрунтя для розвитку міжрегіонального співробітництва (як складової європейської регіональної політики), переважна більшість західних експертів традиційно пов'язує з появою у 70 – ті рр. XX ст. регіональних об'єднань (асоціацій). Їх виникнення було викликано потребою віднайти форми «політичного» тиску регіонів на прийняття рішень на загальноєвропейському рівні. Наголошувалось, що все більшого значення у європейській регіональній політиці будуть відігравати асоціації, сформовані між регіональними одиницями різних держав, кінцева мета яких – діяти «як групи впливу (або тиску) в європейських інституціях» [10, с. 80].

Відповідно до європейської практики, виділяли дві основні групи цих асоціацій. До першої відносили такі, що можуть бути за своїм функціональним призначенням охарактеризовані як представницькі. Їх основне завдання полягало у формуванні європейськими інституціями позиції своїх членів стосовно перспектив розвитку та шляхів удосконалення європейської регіональної політики. Разом з тим, практика доводила, що позиція регіонів варіювалась залежно від їх статусу та функцій у Європейській Співдружності та у державах-членах ЄС. Такі функції, зокрема, виконували Асамблея європейських регіонів (АЄР) і Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (КМРВЕ). Поряд з цим існували і асоціації, що характеризувались як функціональні: Асоціація європейських прикордонних регіонів, Конференція периферійних приморських регіонів тощо. В основу їх утворення було покладено специфіку просторового розміщення ресурсів регіонів та вирішення загальних проблем соціально – економічного розвитку регіонів [10, с.80].

Асамблеєю європейських регіонів (АЄР) часто називають «політичним голосом регіонів Європи». Саме так визначено головну мету цієї організації в її статуті [11]. Дев'ять міжрегіональних організацій (Асоціація європейських прикордонних регіонів; Конференція периферійних приморських регіонів; Робоча співдружність регіонів Західних Альп; Робоча співдружність регіонів Центральних Альп; Робоча співдружність регіонів Східних Альп; Робоча співдружність Піренеїв; Співдружність Юрських гірських регіонів; Робоча співдружність традиційних індустриальних регіонів; Асоціація регіонів – національних столиць) та 47 регіонів стали засновниками нового об'єднання – Ради регіонів Європи (таку назву спочатку мала АЄР).

Головними результатами діяльності АЄР з огляду на розробку та впровадження дієвої регіональної політики можна визнати:

1. Формулювання та введення у обіг принципу «субсидіарність», що передбачає максимальну передачу владних повноважень на місця, надання регіонам та місцям стільки прав та свобод, скільки вони можуть практично реалізувати в процесі розробки та впровадження національної регіональної політики.

2. Визначення нових пріоритетів стратегії регіонального розвитку країн ЄС. Зокрема, йдеться про концепцію «згуртування» – зближення, вирівнювання показників соціально-економічного розвитку регіонів Європи. Саме створення у 1994 р. Комітету регіонів (КоР) у рамках ЄС і Конгресу місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи (КМРВЕ), як стверджують експерти, внесло певні корективи у традиційне розуміння концепції регіонального розвитку ЄС як просторової політики.

3. Початок співпраці між західними регіонами і регіонами Центральної та Східної Європи. Так, у 1989 р. до участі у Третій генеральній конференції Регіонів Європи (Відень, 1989 р.) було запрошено політичних представників з регіонів Болгарії, Грузії, Росії, Югославії, Угорщини та Польщі, що активізувало процеси розширення ЄС.

У Європі АЄР стає інститутом, що реально репрезентує соціально-економічні та політичні інтереси регіонів; сприяє розробці та впровадженню програм міжрегіонального співробітництва у межах ЄС. АЄР фактично отримує статус представницької організації регіонів у ЄС, через організацію співпраці АЄР з КоР та КМРВЄ регіони отримують можливість впливати на політику Європейської Співдружності та Ради Європи [12, с.55 - 56].

У доповіді "Майбутня роль і завдання АЄР" (що була проголошена 1 липня 1994 р. на засіданні Бюро АЄР), було визначено нову політичну роль АЄР та основні пріоритетні напрямки розвитку міжрегіонального співробітництва у межах ЄС. Зокрема, передбачалося:

- сприяти активізації реальної участі регіонів у регіональній політиці Європейського Союзу та Ради Європи з урахуванням фінансових можливостей, що можуть бути забезпечені за допомогою Структурних фондів ЄС та Фонду злиття (слід зазначити, що існують різні переклади назви цього фонду: Фонд «згуртування», «зближення», «злиття» – «Cohesion Fund»); ініціатив ЄС (INTERREG, LEADER, REGIS, URBAN, PESCA); програм міжрегіонального співробітництва Європейської Комісії;

- посилити інституційне забезпечення міжрегіонального співробітництва у межах ЄС, зокрема, за рахунок забезпечення управління програмами регіонального розвитку та впровадження системи технічної допомоги, зміцнення комунікативних зв'язків між інституціями ЄС та регіонами [12, с. 55 - 59].

Діяльність АЄР як одного з дієвих інститутів європейської регіональної політики (політичного голосу Регіонів Європи) в основному спрямована на досягнення завдань, що сприяють активізації програм міжрегіонального співробітництва Асамблеї європейських регіонів. Зокрема, йдеться про наступне:

1. Діяльність АЄР щодо налагодження співробітництва між регіонами різних держав не передбачає втручання її керівних органів у внутрішні справи цих держав, а також не може приймати форми, які б могли призвести до порушення чинного законодавства або територіальної цілісності держави. Членство у АЄР будь-якого регіону не може стати приводом для нехтування регіоном-членом АЄР положеннями конституції своєї країни та її національного законодавства.

2. Сприяти регіоналізації у Європі та підтримувати впровадження принципів субсидіарності та комплементарності між місцевим, регіональним і національним рівнями, а також рівнем європейських інституцій.

3. Забезпечувати інституційні засоби для участі регіонів у процесі прийняття рішень, а також для посилення їх ролі у розбудові Європи, особливо, коли йдеться про роботу Ради Європи, ОБСЄ та Європейського Союзу.

4. Співпрацювати з європейськими асоціаціями, які репрезентують місцеву владу.

5. Співпрацювати та підтримувати діяльність міжрегіональних асоціацій – членів (АЄР) або організацій, які можуть приєднатися до АЄР пізніше.

6. Здійснювати власні програми або брати участь у програмах, організованих третіми особами з метою реалізації або дотримання цілей активізації регіонального розвитку [11].

Потужними інституційними інструментами реалізації європейської регіональної політики (на період 2007 - 2013 рр.) вважаються Європейський Соціальний фонд (European Social Fund (ESF)), Європейський фонд згуртування («Cohesion Fund») та Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund (ERDF)) [13]. Внаслідок обмеженості обсягів статті, зосередимо основну увагу на висвітленні пріоритетів діяльності ERDF як одного з найважливіших інституційних інструментів фінансування європейської регіональної політики.

Цікавою є передісторія створення ERDF. Для Єврокомісії та створеної за її

ініціативою Генеральної дирекції з регіональної політики (1967 р.) наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. пріоритетного значення набули питання соціальних проблем регіонального розвитку. Це було пов'язано з тим, що саме на 70-ті рр. XX ст. припадав пік економічної кризи, яка позначилась зростанням дефіциту торгівельного балансу, збільшенням безробіття тощо. За таких обставин саме робота та практична реалізація проектів Європейського соціального фонду ставила за мету вирішення гострих соціальних проблем регіонального розвитку ЄС, а термін «регіональна політика» в цей час цілком логічно поєднувався з терміном «соціальна політика», що дозволяло не виокремлювати у різні проекти фінансування ці два напрями роботи ESF [14].

Вступ до ЄС у 1973 році Ірландії та Великобританії дещо погіршує загальну картину соціально-економічних показників розвитку Європейського Союзу. Це змусило керівництво Єврокомісії переглянути своє ставлення до регіональної політики та посилити увагу до її реалізації. Для цільової допомоги проблемним («депресивним») регіонам 18 березня 1975 р. було створено Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund (ERDF)). Передбачалося, що фонд фінансуватиме заходи по подоланню існуючих регіональних диспропорцій в країнах ЄС шляхом участі у фінансуванні структурної перебудови економіки регіонів, що відстають у розвитку, а також інфраструктурного розвитку цих територій. Кошти фонду ERDF, переважно, були спрямовані на підтримку розвитку депресивних регіонів ЄС, а саме тих, де рівень безробіття був вищий, ніж у середньому по країні [15, с. 119].

Пріоритетними напрямками діяльності європейського Фонду регіонального розвитку (ERDF) визнано:

1. Сприяння розвитку транспортної та комунікаційної інфраструктури регіонів ЄС: будівництво доріг, транспортних магістралей, телефонних та кабельних мереж тощо. Розвинута інфраструктура є умовою активізації економічного розвитку регіону, оскільки сприяє залученню інвестицій та веде до створення нових робочих місць. Розвиток транс'європейської транспортної мережі послаблює наслідки периферійного розташування регіонів країн-членів ЄС, сприяє інфраструктурному забезпеченню господарської діяльності на їх території.

2. Інвестування у створення нових робочих місць (насамперед у сферах, пов'язаних з інноваційною діяльністю). Такі пріоритети фінансування дозволяють покращити інвестиційне середовище, підвищують інвестиційну привабливість регіону, стимулюють розвиток наукових досліджень та сприяють впровадженню нових технологій та інновацій на всій території ЄС.

3. Забезпечення на регіональному рівні доступу до фінансування та інвестиційних ресурсів для малих та середніх підприємств. Практична реалізація цього завдання передбачала створення додаткових робочих місць, збільшення прошарку середнього класу та забезпечення товарами та послугами місцевого виробництва жителів певного регіону [16].

Всі ці заходи є невід'ємними складовими процесу підвищення показників регіональної конкурентоспроможності та зайнятості, складовими сучасної регіональної політики країн ЄС. Такі пріоритети варто враховувати й Україні з огляду на реалізацію стратегічної мети – курсу на євроінтеграцію.

Висновки.

1. Інституційні засади регіональної економічної політики в Україні і досі не сформовані. Поясненням цього є те, що переважна більшість інституціональних процесів у перехідний період не має «застиглого», фіксованого характеру, а представляє собою високомобільні структури. Інститути регіонального розвитку в Україні сьогодні саморозвиваються у складних умовах, як під впливом модифікації соціальних, політичних, економічних умов функціонування регіональних структур, так

і під впливом еволюції організаційних структур суспільного розвитку (удосконалення системи місцевого самоврядування, підвищення дієздатності громад тощо). Поряд з цим ситуацію ускладнюють чинники як зовнішнього (світова фінансова та економічна криза) так і внутрішнього походження (політична нестабільність в Україні). За таких обставин неврахування як керованих так і самоорганізованих систем лише посилюється. На практиці це проявляється у формуванні вкрай складних та часто суперечливих відносин на рівні «центр – регіон» та «регіон – регіон», що обумовлено домінуванням та переплетінням різнорівневих та різноспрямованих інтересів, які діють на регіональному рівні національної економіки.

2. Інституційними складовими розробки державної регіональної політики (та державної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів) мають стати:

- врахування ролі та значення існуючої економічної основи регіону, «порогові» значення якої пов'язані з інтенсивністю розвитку економіки, наявністю дієвих мотиваційних стимулів до економічної діяльності на регіональному рівні тощо;

- збереження людського потенціалу, «порогові» значення якого пов'язуються з процесами відтворення населення;

- забезпечення стійкості та стабільності регіональної соціально-економічної системи, «порогові» значення якої пов'язуються з рівнем життя, доходами та зайнятістю населення;

- подолання «асиметричності» регіонального розвитку, у тому числі за рахунок посилення диспропорційності у фінансовому та економічному потенціалах регіонального розвитку, ліквідація депресивних територій та подальшого поглиблення диференціації регіонального розвитку під впливом чинників як внутрішнього так і зовнішнього походження.

3. Роль інституту АЄР з огляду на розробку та впровадження дієвої регіональної політики ЄС полягає у наступному: введенні у обіг принципу «субсидіарність», та його дотримання; розробці концепції «згуртування» – зближення, вирівнювання показників соціально-економічного розвитку регіонів Європи; започаткування співпраці між західними регіонами і регіонами Центральної та Східної Європи, що у кінцевому підсумку призвело до розширення ЄС на початку XXI ст.; посилення ролі регіонів у процесі прийняття рішень на рівні Співдружності ЄС та активізація процесів створення регіональних рівнів в країнах Центральної та Східної Європи. Досвід створення єдиної для України інституції, представника інтересів регіонів на кшталт АЄР – доцільно започаткувати в нашій державі, що сприяло би оптимізації вирішенню питань на рівні «центр - регіон», «регіон – регіон».

4. На період 2007 - 2013 рр. діяльність ERDF як одного з дієвих інституційних інструментів реалізації європейської регіональної політики ставить за мету: створення розвинутого інфраструктурного забезпечення для діяльності підприємницьких структур на регіональному рівні ЄС (будівництво доріг, телефонних та транспортних магістралей тощо); стимулювання розвитку інноваційних досліджень та нових технологій, сприяння інноваційно-інвестиційному типу розвитку на регіональному рівні; забезпечення дієвої фінансової підтримки малого та середнього бізнесу на регіональному рівні. Такі напрями фінансової підтримки варто визначити як пріоритетні для розробки та впровадження сучасної регіональної політики в Україні.

Література:

1. Довбенко М.В. Видатні незнайомці (наукові ідеї, здобутки та життя економістів – лауреатів Нобелівської премії) / М.В. Довбенко. – Київ, 2000. – 320 с.

2. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики / Дж. Бьюкенен // Избранные труды. Серия: „Нобелевские лауреаты по экономике“. – [Т. 1.] – М.: Таурес-Альфа, 1997. – с. 19 – 22.

3. Coase R. The Firm, the Market and the law / R. Coase // Chicago: The University

of Chicago Press, 1988. – 435 p.

4. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / D. North // Cambridge: Cambridge University Press. – 1990. – 342 p.

5. Концепція і стратегія розвитку та розміщення продуктивних сил України. – Київ, РВПС України НАН України, 2003. – 284 с.

6. Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / О.В. Черевко. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 424 с.

7. Формування та реалізація стратегії сталого економічного розвитку регіону: матеріали щорічної науково-практичної конференції, (26 травня 2006 року). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. – 144 с.

8. Стан на перспективи економічного розвитку регіону в умовах удосконалення інституційної структури суспільства: матеріали щорічної науково-практичної конференції, (25 травня 2007 року). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – 116 с.

9. Студенніков І. Міжрегіональне співробітництво як чинник процесу європейської інтеграції та інструмент регіонального розвитку / Ігор Студенніков; за ред. С. Максименка // Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України. – К.: Логос, 2000. – с. 98 – 137.

10. Sodupe K.. The European Union and Interregional Co-operation / K. Sodupe // Regional & Federal Studies – 1999 – Vol. 9 – № 1 – P. 80 – 87.

11. Statutes of the AER. Cit. version – Chapt. I, Art. 1.

12. "The Future Role and Tasks of the AER" (Report). Meeting of the AER bureau in Leeuwarden (NL) // Regions of Europe – 1994 – № 9 – P. 52 – 59.

13. EC / Cohesion policy 2007 - 2013 . - Luxembourg, 2007. - 378 p.

14. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.delukr.ec.europa.eu

15. Буторина О.В. Европейский Союз: Справочник-путеводитель / О. В. Буториной, Ю. А. Борко, И. Д. Иванова / відп. Ред. О.В. Буторина – [2-е изд., доп. и перераб]. – М.: Издательский Дом «Деловая литература», 2003. – 288 с.

16. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukie.gov.pl